

HENRI MATISSE

31. 12. 1869 – 3. 11. 1954

Životní dráhu mladého Matisse zpočátku určovala vůle jeho otce a nic nenasvědčovalo tomu, že se Henri stane jedním z nejskvělejších umělců dvacátého století. I přes rozličné tragédie, které dvacáté století postihly, se stal neúnavným pěvcem hlásajícím radost ze života.

Henri Matisse přišel na svět 31. 12. 1869 v Le Cateau-Cambrésis, v městečku ležícím na severu Francie. Jeho rodiče, Émile Matisse a Héloïse Gérardová, si vydělávali na živobytí obchodem se semeny. Po dokončení základní školy pokračoval Henri ve studiu v klasickém lyceu v blízkém Saint-Quentinu. Jako prvorozený měl v budoucnu vyplnit otcovo přání a převzít rodinný obchod. Protože se ale Henri pro obchodování nehodil, poslal ho otec do Paříže, aby studoval práva. Po dvou letech se vrátil s osvědčením o způsobilosti v oboru práv a nastoupil na místo koncipienta pro civilní právo. Osud ale rozhodl jinak. Již v příštím roce Matisse na dlouhé měsíce upoutal na lůžko zánět slepého střeva. Aby se nenudil, začal z dlouhé chvíle malovat a kreslit. A náhle se mu objevila cesta, jak se vymanit z onoho úzkého kruhu, v němž vězel jako pomocník advokáta. Dále sice pracoval jako koncipient, ale učil se kreslit a malovat v nadaci Quentina de La Toura. Otec o tom zpočátku nechtěl ani slyšet, ale po přimluvě manželky poskytl synovi určitou částku na studia malířství v Paříži. Roku 1891 tak přišel Matisse do hlavního města, kam ho doprovázel přítel, také malíř, Jean Petit. Oba si pronajali pokoje na ulici du Maine. Většinu jejich času pohltilo malování.

Henri byl přijat do Académie Julian, ateliéru vedeného Williamem Bouguereauem (1825–1925). Názory učitelů na jeho práci se značně rozcházely a mladý muž cítil, že v této plně akademické atmosféře nemá jeho talent šanci vyniknout. Proto se Matisse v březnu roku 1895 zapsal do École des Beaux-Arts. Přednášky Gustava Moreaua (1826–1898) byly pro něj jako závan čistého vzduchu. V Moreauově skupině, jak se jim říkalo, se sdružovali četní malíři, z nichž se řada vydala podobnou cestou. Matisse navázal řadu známostí z uměleckých kruhů. Nejvíce se sblížil s Marquetem (1875–1947) a Manguinem (1874–1949).

V té době se Henri přestěhoval k Seině, kde žil s Caroline Joublaudovou – roku 1894 se stal otcem dcery, maličké Marguerite, kterou oficiálně uznal teprve roku 1897. Současně se ale s její matkou rozešel. Seznámil se totiž s Toulousankou Amélie Parayrovou, s níž se následujícího roku oženil. Měli spolu dva syny, Jeana (nar. 1899) a Pierra (nar. 1890). Henri byl ve svazku s Amélie velice šťastný. Amélie se snažila vytvořit podmínky, jež by mu umožnily věnovat se výlučně malování. Byla půvabná, pracovitá a plná víry v nadání svého muže.

Klidné rodinné zázemí Henrimu velmi svědčilo a mohl se naplno věnovat práci. Poznal malíře Paula Signaca (1863–1935), navštívil sochaře Rodina (1840–1917) a nadále udržoval kontakty s žáky Gustava Moreaua. V roce 1896 vystavil na Salónu Société Nationale des Beaux-Arts obrazy, které

vzbudily všeobecný zájem a měly podíl na tom, že se stal členem Salónu. První plátna Henriho Matisse, jež namaloval v posledním desetiletí devatenáctého století, se ještě vyznačují akademickým pojetím a byly právě na Salónu velice dobře přijaty. Po celé 19. století pro malíře existovala pouze jediná možnost, jak docílit materiálního úspěchu. Rok co rok museli vystavovat v Salónu. To bylo jediné místo, kde mohl umělec k sobě připoutat pozornost potencionálních klientů a počítat se získáním finančních odměn či medailí udělovaných oficiálními institucemi. Uznání dosažené na Salónu tak Matissovi později zajistilo zakoupení obrazů státem a následně také objednávky soukromých zákazníků. Již další rok ale porota pro jeho plátna takové porozumění neměla. Na Salónu 1897 totiž Matisse vystavil *La Desserte*, obraz, který se setkal s tvrdou kritikou stoupenců akademické estetiky. Malíř tu opustil temné tóny a začal odvážně pracovat s barvou a světlem. Jde o jakousi předzvěst útoku fauvistů, ke kterému došlo o osm let později. Matissova nová moderní plátna veřejnost šokovala a umělec se uznání hned tak nedočkal.

Třebaže Matisse nebyl přijat nijak vřele, nenechal se znechutit a hledal další inspiraci. Hodně cestoval. Roku 1898 navštívil Korsiku. Okouzilo ho ostré jižní světlo, které se tak lišilo od toho, jež znal ze severních regionů země. V roce 1898 také přerušil studium na École des Beaux-Arts a rozhodl se nadále nevystavovat v Salónu. Tím se ovšem zbavil možnosti získat klientelu z řad měšťanů. Za své vzaly i vztahy s otcem, ten mu zastavil příjem. Jediné, co mu zůstalo, byla jeho práce. V roce 1899 se znovu zkusil vrátit do École des Beaux-Arts, pokus však skončil katastrofou. Nový učitel, který kladl větší důraz na akademické metody než Moreau, ho donutil ateliér opustit. Aby Matisse získal prostředky na živobytí, pouštěl se do rozmanitých drobnějších prací. Podílel se i na dekoraci obvodových pásů zdobících Grand Palais, vybudovaný u příležitosti Světové výstavy roku 1900. Příští léta byla velice obtížná. Amélie onemocněla a musela přestat pracovat jako modistka. Léto roku 1903 všichni strávili u malířových rodičů. Henrimu bylo přes třicet let, konflikt s otcem pokračoval a přidaly se problémy s tvůrčí prací.

Nakonec se ale jeho vytrvalost vyplatila. Roku 1905 vystavoval Matisse na podzimním Salónu spolu s několika dalšími umělci, s nimiž ho spojovaly podobné zájmy. Propukl skandál. Moderní pojetí obrazů, které doslova hrály barvami, vyvolalo u kritiků přímo bouři. Jeden z nich označil sál, kde se nacházela jejich díla, za „klec divokých šelem“ (la cage aux fauves), a tak vlastně vznikl název nového uměleckého směru – fauvismus. Ve skupině se spojili pařížští žáci Gustava Moreaua s mladými malíři. Vedoucím skupiny byl právě Henri Matisse. Fauvisté nevytvořili žádný program a dohromady uspořádali jen několik výstav. Šlo jim o čistou barvu, o konstrukci obrazového prostoru bez modelace a stínování a o dokonalou harmonii barev. Výrazová síla obrazu, která na diváka působí, má vycházet z barevné plochy. Matisse prohlašoval, že chce tvořit příjemné umění, využíváním barev se snažil podpořit čistotu kompozice. Po roce 1907 se ale skupina fauvistů rozpadla, protože se členové vzdálili od svých fauvistických počátků a každý hledal později svou vlastní cestu.

Našlo se pár osvícenějších znalců, kteří plátna z tohoto bouřlivého období od Matisse koupili – umožnilo mu to nadále cestovat a rozvíjet svoje malířské schopnosti. Doba před první světovou válkou se zdá být nejneprodnějším Matissovým obdobím. V roce 1910 navštívil ještě jednou Německo. Vydal se do Mnichova na výstavu o islámském umění, jež na něj udělalo obrovský dojem. Dvakrát proto odjel do Maroka, kde se seznamoval s tamním uměním. Výpravy, které označoval jako „projížďky“, ho zavedly takřka do všech světových stran: během svého života navštívil Evropu, Ameriku, dokonce i Polynésii. Období mezi lety 1905–1911 bylo tedy pro Henriho dost zásadní. V těchto letech namaloval mnoho mistrovských děl. Za zmínku stojí obrazy *Otevřené okno* (1905), *Radost ze života* (1906), *Margot* (1907), *Červená harmonie* (1908), *Tanec* (1909–1910).

Když v roce 1914 vypukla I. světová válka, rozhodl se malíř odjet na jih Francie. Během války finančně vypomáhal bratrovi, který se jako záložní důstojník dostal do německého zajetí. Pomáhal rovněž manželkám svých přátel, kteří byli na frontě, mimo jiné u sebe hostil Derainovu ženu. Umělcova rodina, matka, manželka a děti, zůstala v severní části okupovaného státu. Matisse se s nimi setkal teprve v roce 1918. Krátce po skončení války zemřela Matissova matka, na jejímž zdraví se tato nelehká doba silně podepsala.

Po válce Matisse nejraději pobýval v Nice, kam často jezdil za války. Ve 20. a 30. letech vytvořil neobyčejný svět svého umění. V té době namaloval další skvosty ze své sbírky pláten. Oblíbeným námětem jeho děl jsou ženy. Ty nemají za úkol jen pózovat, ale mají vyvolávat pocity, jež jsou skutečným předmětem malířovy tvorby. Výmluvná je pozice modelky v případě *Odalisky s tamburínou* (1926). Matisse tu zachytil půvabnou a smyslnou ženu v celé její kráse, aniž by přitom propadl brutalitě či přehnané afektovanosti. V aktech, stejně jako v dalších Matissových obrazech hraje barva vždy zásadní roli. V září roku 1930 odjel Matisse do Spojených států amerických, kam ho pozval významný sběratel umění Albert Barnes. Hostitel mu nabídl, aby pro něj realizoval jeden z velkých expozičních sálů. Tato tvorba zabrala Matissovi bezmála tři roky, ale podle ohlasů se jedná o naprosto mistrovské dílo.

Před II. světovou válkou se Matisse uchýlil do Rambouillet, městečka vzdáleného asi 50 kilometrů od Paříže. Tady vznikla díla jako *Růžový akt* (1935) a *Hudba* (1939). Odtud ale stále odjížděl na své cesty, na kterých neustále maloval. Dokonce pomýšlel na odjezd na Martinik, nakonec však nápad zavrhl, protože Francie vypověděla Německu válku. Rozhodl se tedy odjet do Brazílie, ale zabránila tomu německá okupace. Německé úřady považovaly Matisse za „degenerovaného malíře“, kterého je třeba pronásledovat. Pouze v zóně na jihu Francie měl možnost pokračovat v malování. Vydal se proto znovu do Nice. Tam celkem v klidu přečkal válečné hrůzy. Jeho žena a dcera však takové štěstí neměly. Uvěznilo je gestapo, které tím chtělo vyvinout tlak na umělce. Ve vězení strávily několik měsíců. Marguerite mučili a transportovali do koncentračního tábora. Zázrakem se jí podařilo zachránit: vlak byl bombardován a jí se podařilo utéci. Jeden z Matissových synů, který byl sochařem,

vstoupil do odboje, kde školil mladé partyzány. V roce 1941 onemocněl Matisse rakovinou dvanáctníku a na naléhání dcery se podrobil operaci. Vypadalo to na těžký případ, ale v dobré formě opustil nakonec nemocnici a byl připraven znovu se pustit do práce.

Po skončení války se umělec víceméně zajímal už jen o svoji práci. V té době žil ve Vence, ve vile, která nese výmluvný název pro jeho tvorbu – „Snění“. Právě zde vznikly jeho nejslavnější vystřihované kvaše. Malíř sám jim říkal „papiers découpés“, čili papírové vystřihovánky, a vyprávěl o nich toto: „*Je to pro mě mnohem jednodušší: rozstříhaný papír mi umožňuje kreslit v barvě.*“ Koláže složené z barevných výstřížků komponoval Matisse od roku 1944, roku 1947 vydal sbírku litografií pod názvem **Jazz**. Jedním z jeho posledních monumentálních počínů bylo dekorování Růžencové kaple kláštera dominikánek ve Vence.

Roku 1950 napsal Matisse svému příteli Rouveyerovi: „*Doufám, že kdybychom žili, jak dlouho chceme, zemřeme mladí.*“ Léta byla na něm přece jenom znát. 3. listopadu 1954 prodělal srdeční infarkt. Když zjistil, že lékaře znepokojuje jeho zdravotní stav, prohlásil: „*Řekněte prosím pánům, že ztrácejí čas diskusemi o nemocném, který nemocný není.*“ O tři hodiny později zemřel.

Matisse se postupně stal jednou z významných postav malířského umění dvacátého století. Může se s ním srovnávat pouze jediný malíř, Pablo Picasso. Počínaje rokem 1906 se francouzská umělecká scéna rozdělila na dva proudy. Matissovy stoupence a zastánce Pabla Picassa. Společnost v nich viděla dva nesmiřitelné rivaly a srovnávala jejich soupeření. Spor ovšem vedly malířské školy a rozhodně se netýkaly ani jednoho z nich. Lze spíše říci, že je spojovalo přátelství a vzájemná úcta.

Matisse je bezesporu jedním z největších a nejrenomovanějších malířů dvacátého století. Patří rovněž mezi hlavní iniciátory moderního umění. Současně ale vystupoval proti ideologii, pesimismu a nihilismu své doby. Neúnavně hlásal: „*Bez smyslnosti není nic.*“ Právě ona byla hlavním zdrojem inspirace, která řídila jeho práci. Matisse, dědic impresionismu a neoimpresionismu, je zároveň malířem nadčasovým, stejně svobodný v kontaktu s uměním černé Afriky z počátku dvacátého století jako s renesanční tvorbou nebo díly svých současníků. Matisse, jak sám říkal, se podílel na „*spojení minulosti a budoucnosti tradice*“, vytvářel umění radosti ze života, jehož význam nelze nikdy plně docenit a z jeho vzoru se stále ještě učíme.

(Zpracovala: Klára Soukupová)